

або встановити позитивні соціальні зв'язки, включитися у навчальну й трудову діяльність. Досягнути таких результатів лише за допомогою контролю з боку установ виконання покарання неможливо. Можливості для безпосереднього корекційного впливу на сім'ю, учнівський або трудовий колектив, неформальну групу підлітків, вирішення їх матеріально побутових проблем в інспекторів кримінально виконавчої інспекції (КВІ) установи, що згідно з кримінально виконавчим кодексом України здійснює функції виправлення та ресоціалізації засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, обмежені.

Висновки. Отже, ресоціалізація неповнолітніх, звільнених від покарання з випробуванням, – це цілеспрямована соціально-педагогічна діяльність, яка має на меті свідоме відновлення їх в соціальному статусі, повернення до повноцінної життєдіяльності та соціально-нормативного життя в суспільстві. Ресоціалізація умовно засудженого неповнолітнього є доволі складним цілеспрямованим процесом, в основі якого лежить комплекс заходів, спрямованих на повернення і формування у неповнолітнього необхідних умінь, навичок та набуття можливостей для життя у суспільстві з дотриманням правових норм. Запорукою успішної ресоціалізації умовно засудженого неповнолітнього є усвідомлення ним власної провини та щире каяття у скоєному. Результатом співпраці суб'єкта і об'єкта ресоціалізації повинні стати зміна особистісних якостей умовно засудженого неповнолітнього, що сприяло б поверненню неповнолітнього до правослужняної та соціально-нормативної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ресоциализация несовершеннолетних: проектный опыт. Научно-методическое пособие / под общей редакцией Г.И. Симоновой – М.: "Оргсервис 2000", 2005 г. – 140 с.
2. Кривуша В.І. Особливості ресоціалізації неповнолітніх злочинців. К.: "МП Леся", 2000. – 140 с.
3. Соціальна адаптація осіб, звільнених від покарання: проблеми та шляхи їх вирішення / За заг. ред. О.В.Беци – К.: "Сфера", 2003. – 114 с.
4. Соціальна робота з неповнолітніми, які перебувають у місцях позбавлення волі/ За ред. В.М. Синьова – К.: Державний центр соціальних служб для молоді, Державний департамент України з питань виконання покарань, 2003. – 222 с.
5. Технологія роботи з різними категоріями клієнтів центрів соціальних служб для молоді / С.В.Толстоухова, О.О.Яременко, О.В.Вакулєнко та ін. К.: ДЦССМ, Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2003. – 88с.
6. Впровадження альтернативних видів кримінальних покарань в Україні: Посібник / За ред. О.В.Беци. – К.: МП Леся, 2003. – 116 с.

Семців Ю.

Науковий керівник – доц. Онишків З. М.

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Пріоритетним завданням у трансформації сучасного освітнього соціуму постає активізація суб'єктної позиції учнів у навчальному процесі і забезпечення високої результативності їхньої навчальної діяльності. Вивчаючи мотиваційну складову як компонент навчальної діяльності, українські науковці вважають, що саме у молодшому шкільному віці закладаються основи мотивації навчальної діяльності і саме тому молодший шкільний вік має великі резерви формування мотиваційної сфери учнів. Але це можливо тільки тоді, коли учіння (активна діяльність школярів у засвоєнні знань, способів їх самостійного здобуття) матиме для школярів особистісний зміст, мотивацію. Тому однією з основних цілей початкової школи є виховання позитивної мотивації учіння.

Отже, актуальність проблеми мотиваційного забезпечення навчальної діяльності молодших школярів зумовлена її нерозв'язаністю в теоретичному та практичному аспектах, що визначає вибір теми дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій: Істотною причиною актуальності проблеми мотивації учіння є її недостатня дослідженість у науковому плані. Це пояснюється, насамперед, нерозв'язаністю питань мотивів і мотивації в загальнопсихологічному аспекті, оскільки навчальна мотивація розглядається як частковий вид мотивації, включений у діяльність учіння. Численні дослідження, які стосуються мотивації навчальної діяльності (Л. Божович, Є. Ільїн, В.

Леонтьєв, А. Маркова, М. Матюхіна, А. Реан та ін.), відображають недоліки у поглядах на мотивацію і мотив, що існують у психології. Складність і багатоаспектність проблеми зумовлює множинність підходів до розуміння сутності, природи, структури мотивації (В. Асеев, Дж. Аткинсон, О. Леонтьєв, А. Маслоу, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе, П. Холл та ін.).

Питання навчальної діяльності школярів, що становлять основу і фундамент процесу навчання, належить до «вічних» психолого-педагогічних проблем, які з часом не втрачають своєї актуальності, вимагаючи постійної пильної уваги і подальшого розкриття. У психолого-педагогічній літературі навчальна діяльність школярів розглядається як розвиток здібностей, нових якостей (Л. Виготський, С. Рубінштейн); засвоєння знань на підставі дій, що їх здійснює суб'єкт (П. Гальперін); специфічний вид навчальної діяльності (В. Давидов, Д. Ельконін); тип провідної діяльності (поряд із грою та працею), в якій формується сама особистість учня (О. Леонтьєв); активність суб'єкта, діяльність, фактор психічного розвитку, який призводить до змін поведінки людини (І. Лінгарт); специфічна людська діяльність (Л. Ітельсон); діяльність, спрямована на засвоєння знань та вмінь людства (І. Шаповаленко); пізнавальна діяльність (Б. Ананьєв) тощо.

Вивчаючи мотиваційну складову як компонент навчальної діяльності, українські науковці М. Алексєєва, Б. Баєв, Г. Балл, Н. Бойко, М. Боришевський, Ю. Гільбух, С. Гончаренко, О. Дусавицький, Г. Костюк, С. Максименко, В. Моляко, В. Моргун, С. Москвичов, Н. Побірченко, В. Рибалко, Г. Серєда, В. Семиченко, І. Синиця, О. Скрипченко, Ю. Швалб визнають її провідною. Вчені вважають, що саме у молодшому шкільному віці закладаються основи мотивації навчальної діяльності і саме тому молодший шкільний вік має великі резерви формування мотиваційної сфери учнів.

Як показують спостереження, учителі у своїй практичній роботі, навіть усвідомлюючи значущість мотивації у процесі навчання, як правило, не можуть знайти цьому доцільного практичного застосування, оскільки «мотивацію учіння не можна тренувати (це не навичка), її не можна засвоїти (це не інформація), її можна лише стимулювати, розвивати, підвищувати. Але для цього необхідно вивчати мотиваційну сферу школярів, що, як вважають учені (Л. Божович, А. Маркова, Т. Матіс, О. Орлов та ін.), для вчителя пов'язано з певними труднощами організаційного, технічного і технологічного характеру. Саме тому формування мотивації учіння в молодшому шкільному віці відбувається стихійно, залишаючись скоріше результатом досягнень передових учителів, аніж предметом спеціально спрямованої роботи.

Мета статті – обґрунтувати технологію формування позитивної мотивації учіння молодших школярів у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу: Будь-яка діяльність здійснюється під впливом певних стимулів, спонукань, що є рушійними силами навчально-пізнавальної активності особистості. Такими спонукальними стимулами є потреби, інтереси, переконання, ідеали, уявлення людини про себе, ціннісні орієнтації тощо. Вони утворюють мотивацію (або мотиваційну сферу) людської діяльності. Не випадково досліджують психологічний аспект виникнення, формування й розвитку позитивної мотивації діяльності, в тому числі навчально-пізнавальних мотивів, які не тільки є найважливішими внутрішніми спонуками учіння, але й сприяють самовизначенню особистості, її самореалізації й самовдосконалення.

Навчальна мотивація визначається рядом специфічних для цієї діяльності факторів. По-перше, – вона визначається самою освітньою системою, освітнім закладом, де здійснюється навчальна діяльність; по-друге, – організацією освітнього процесу; по-третє, суб'єктивними особливостями школяра (вік, інтелектуальний розвиток, здібності, самооцінка, взаємодія з іншими учнями); по-четверте, – суб'єктивними особливостями педагога і, насамперед системою відносини його до учня, до справи; по-п'яте, специфікою навчального предмета [6, с. 18-19].

Нами були обрані робочі визначення мотиву й мотивації, які містять характеристики, що не викликають принципів заперечень фахівців. Під мотивом ми розуміємо *внутрішнє спонукання особистості до того чи іншого виду активності (діяльності, спілкування, поведінки), пов'язаної із задоволенням певної потреби, а під мотивацією – сукупність факторів, які енергетизують і спрямовують поведінку*. Навчальна мотивація визначається як *загальна назва для процесів, методів, засобів спонукання учнів до продуктивної пізнавальної діяльності, активного освоєння змісту освіти*.

Мотивація є одним з важливих компонентів навчальної діяльності; це джерело активності суб'єкта. Навчальна мотивація визначається як частковий вид мотивації, що входить до складу

навчальної діяльності. Мотивація учіння визначається низкою специфічних для цієї діяльності чинників: по-перше, освітньою системою, певним закладом, де здійснюється навчальна діяльність; по-друге, організацією освітнього процесу; по-третє, суб'єктивними особливостями школяра (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібність, рівень домагань, самооцінка, взаємодія з іншими учнями); по-четверте, суб'єктивними особливостями педагога, насамперед системою його ставлення до учня; по-п'яте, специфікою навчальної дисципліни.

Мотиви навчальної діяльності молодшого школяра можуть змінюватися залежно від тих зрушень, які відбуваються у внутрішній структурі особистості, а також від зовнішніх обставин її життєдіяльності. Тому, щоб правильно визначити конкретні умови і особливості розвитку мотивації навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку, потрібно враховувати співвідношення зовнішніх і внутрішніх факторів. Встановлено, що саме співвідношення зовнішніх вимог з можливостями і потребами самої дитини є центральною ланкою, яка визначає її подальший розвиток [12, с. 51].

Розуміння визначальної ролі різних видів мотивів для навчального процесу спонукало деяких учених (Ю. Бабанський, О. Гребенюк, І. Лернер,

М. Махмутов, О. Савченко та ін.) визнати необхідність виділення окремого дидактичного принципу, що регулює мотиваційний бік навчання. О. Гребенюк назвав його принципом МЗНП – мотиваційного забезпечення навчального процесу. Як наголошує О. Савченко, принцип МЗНП орієнтує на активну позицію учня, співробітництво всіх учасників процесу навчання, їхню активну взаємодію, без чого сучасний навчальний процес неможливий.

Досвід роботи вчителів початкових класів дозволяє зробити висновок, що епізодичне використання різних форм, методів і прийомів мотивації навчальної діяльності учнів не дає істотних змін у знаннях і розвитку дітей. Процес формування позитивної мотивації учіння має бути постійним. Враховуючи те, що рівень готовності учнів до навчальної діяльності різний, необхідно використовувати такі завдання, що поєднують навчальний процес усього класу з допомогою тим учням, які повільніше сприймають матеріал, і постійним удосконаленням умінь та навичок сильніших учнів.

Формування позитивної мотивації учіння школярів у сучасному розумінні означає спонукати їх до активної навчально-пізнавальної діяльності, а також заохочувати до неї. Оскільки зовнішні фактори виступають реальною спонукальною причиною навчальної діяльності лише за умови зустрічі потреби із ситуацією свого задоволення, то мотивація передбачає спеціальні зусилля педагога, спрямовані на сприймання, осмислення учнем об'єктивного значення зовнішніх і внутрішніх стимулів учіння, набуття ним особистісних смислів [4, с. 14].

Для проектування та реалізації в практику роботи системи прийомів формування позитивної мотивації учіння надзвичайно важливим є виконання низки педагогічних вимог:

□ формування мотивації навчальної діяльності має забезпечити розвиток та саморозвиток особистості учня, виходячи з його індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання і предметної діяльності [5, с. 53];

□ методи формування мотивації навчальної діяльності, що застосовуються в освітньому процесі, надають кожному учневі, спираючись на його здібності, нахили, інтереси, ціннісні орієнтації і суб'єктний досвід, можливість реалізувати себе в пізнанні, навчальній діяльності і поведінці [14, с. 22];

□ зміст освіти, засоби і методи його реалізації добирають і організують так, щоб учень міг виявити вибірковість до навчального предмета, його виду та форми [1, с. 214];

□ формування мотивації навчальної діяльності здійснюють за принципом варіативності, тобто за умов визнання різноманітності змісту і форм навчального процесу, вибір яких повинен здійснювати вчитель, вихователь з урахуванням рівня розвитку кожної дитини, її педагогічної підтримки в пізнавальному процесі, скрутних життєвих обставинах [4, с. 13].

Завдання вчителя у процесі формування позитивної мотивації учіння учнів початкових класів завданнями вчителя є:

- формувати мотив досягнення, налаштовувати на успішне виконання завдань;
- забезпечити умови для успішної діяльності, зацікавити пізнавальним процесом;
- сформувати свідоме ставлення до результату навчальної діяльності; перетворити результат на мотив для нової пізнавальної діяльності [10, с. 38].

Серед засобів, які сприяють формуванню позитивної мотивації учіння в початковій

школі, виділяють такі:

- Використання різноманітних форм і методів організації навчальної діяльності, що сприяє розкриттю суб'єктного досвіду учнів.
- Створення атмосфери зацікавленості кожного учня в роботі класу.
- Стимулювання учнів до висловлювання, використання різних способів виконання завдань, не боячись помилитися чи дати неправильну відповідь.
- Використання під час уроку дидактичного матеріалу, який дає змогу учневі вибирати найбільш значущі вид та форму навчального змісту.
- Оцінювання діяльності учня не тільки за кінцевим результатом, а й за процесом його досягнення.
- Заохочення прагнень учня знаходити свій спосіб роботи, аналізувати способи роботи інших учнів під час уроку, вибирати й засвоювати більш раціональні.

Створення педагогічних ситуацій спілкування на уроці, що дають змогу кожному учневі виявляти ініціативу, самостійність у способах роботи, створення умов для природного самовиявлення учня [7, с. 13–14].

Вважаємо, що основними функціями вчителя у процесі формування позитивної мотивації учіння є такі:

1. Створення умов для включення учнів у пізнавальну активність.
2. Забезпечення емоційної підтримки дітей під час роботи.
3. Створення ситуації успіху для кожної дитини.
4. Забезпечення загального позитивного емоційного фону.

Сучасний вчитель орієнтується на особистість, застосовує специфічні для кожного учня еталони, що виражається в доборі форм, методів прийомів і засобів у роботі з конкретним учнем, а саме:

- створює проблемно-пошукові ситуації;
- спирається на життєвий досвід дітей;
- включає проектну діяльність учнів, навчальну дискусію, рецензування результатів діяльності учня товаришем, однокласником;
- організовує дидактичні ігри;
- виявляє контрольовану довіру;
- застосовує психологічні прийоми (навіювання, похвалу, підтримку та ін.) [11, с. 8–9].

Заохочування, створення яскравих наочно-образних уявлень, навчально-пізнавальна гра, створення ситуації успіху, проблемної ситуації, спонування до пошуку альтернативних рішень, виконання творчих завдань, створення ситуації взаємодопомоги – це прийоми формування позитивної мотивації учіння та важливі засоби психолого-педагогічної підтримки діяльності учнів. Але результативність їх використання залежить від майстерності вчителя. Добираючи завдання до уроку, слід пам'ятати про те, що вони мають бути цікавими, різноманітними, посилюючими, а головне – у дитини завжди має бути вибір, тому вчитель не «дає» завдання, а «пропонує». Кожен учень є рівним партнером спілкування на уроці і заслуговує на те, щоб його думку і бажання враховували [3, с. 102].

У забезпеченні позитивної мотивації навчання важлива роль належить стимулюючій оцінній діяльності вчителя, хоча оцінка (бал) не може витіснити інших довготривалих стимулів активного і сумлінного навчання. У початкових класах, за нашим переконанням, має домінувати поточна оцінка у вигляді вмотивованого оцінного судження, яке дає можливість дітям зрозуміти, як вони справилися з роботою, що вийшло добре, у чому помилка, як краще дітям надалі працювати. Цю змістову оцінку вчитель висловлює так, щоб був стимул до праці, бо успіх у навчанні — єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для подолання труднощів, бажання вчитися.

Система оцінок, що виступає у навчально-виховному процесі засобом впливу на дітей, спричинює різноманітні додаткові впливи на особистість, багаторазово посилюючи ефект і розширюючи сфери її дії. Часткові оцінки педагога, інтегруючись у свідомості молодших школярів, формують у них уявлення не про певні якості (дисциплінованість, старанність, відповідальність та ін.), а про достоїнства особистості у цілому. Визначальним у цьому сумарному уявленні про особистість стають навчальні успіхи. Позиція, місце, яке зайняв школяр у цій шкалі, визначають загальне ставлення до нього класу [14, с. 23].

Серед видів педагогічних оцінок, які у практиці початкового навчання застосовуються як стимул у навчальній діяльності молодших школярів, виділяються позитивні оцінні судження (погодження, схвалення, заохочення, перспективна оцінка) і негативні судження (зауваження, заперечення, догана); амбівалентні оцінки (самооцінка, допоміжна і невизначена оцінки).

Учителі початкових класів при використанні оцінки-стимулу не повинні задовольнятися загальним поясненням завдань, а мають спиратися на конкретний показ, наочний матеріал. Систематично звертаючи увагу дітей на те, що вони повинні виконувати, залучаючи їх до розв'язання того чи іншого завдання, вчитель формує осмислене ставлення до нього. Завдяки цьому і створюються умови для ефективного використання оцінного судження, правильного його впливу на дитину та її діяльність.

Важливою умовою належного усвідомлення педагогічної оцінки є її мотивація. Аргументуючи оцінку, показуючи її об'єктивність, учитель привчає дітей до самоконтролю, самооцінки своїх знань, а також взаємооцінки. Мотивована педагогом оцінка сприймається учнями як справедлива, єдино правильна, що є основою встановлення дружніх взаємин між самими дітьми, з одного боку, і між учителем та школярами — з другого [8, с. 23-24].

Мотиваційний ефект виявляється і в тому, що педагог не повинен поспішати негативно оцінювати діяльність школяра. Педагогові необхідно насамперед враховувати той факт, що ніщо так не пригнічує дитину, як усвідомлення безперспективності, як думка про те, що вона ні на що не здатна. У момент оцінювання діяльності учнів учителю слід стежити також за інтонацією свого голосу. Бо не тільки сама оцінка, а й те, як вона дається школяреві, яка її форма — все це впливає на хід діяльності, на формування ставлення дітей до навчання. Зокрема, якщо дається негативна оцінка при загальному доброзичливому ставленні, в якому виражається віра в можливість дитини, то це стимулює до більш наполегливої праці. Інакше переживають учні негативну оцінку, яка робиться вчителем за умови недоброзичливого ставлення. Діти вважають, що їх характеризують необ'єктивно.

У процесі оцінювання діяльності дітей, що не впевнені у собі, слід з самого початку дотримуватися так званої «уривчастої схеми підкріплення», тобто поступово збільшувати інтервали між окремими заохоченнями, привчаючи дітей (у міру зміцнення в них впевненості у власних силах) до мінімального використання похвал. Мета негативного оцінювання полягає в тому, щоб спонукати учнів замислитися над своєю поведінкою, а потім виправити недоліки, на які вказано вчителем [1, с. 62-63].

Аналіз інноваційних підходів та передового педагогічного досвіду свідчить, що формування позитивної мотивації учіння учнів передбачає використання різноманітних прийомів: спільне визначення мети діяльності, створення ситуацій вільного вибору, виховного діалогу, використання рольової гри, участь дітей в оцінці якості виховання тощо.

Використовуючи різноманітні завдання для формування позитивної мотивації учіння і проявляючи творчість у підборі, розробці, способах використання завдань, учитель має можливість вдосконалювати гуманне ставлення до учнів, сприймаючи їх як рівноправних учасників навчально-виховного процесу. За таких умов зміцнюється позиція учня, швидше формується самооцінка, розвивається почуття власної гідності, яке суттєво подавляється при авторитарному підході.

Доведено, що без відчуття успіху в учнів пропадає інтерес до школи і навчальних занять, але досягненню успіху в навчальній діяльності заважають різноманітні обставини: нестача знань, умінь, життєвого досвіду, психологічні особливості розвитку, слабка саморегуляція та ін. Педагогічно виправдане створення ситуації успіху передбачає використання спеціальних прийомів індивідуально-особистісної підтримки дітей. У їх різноманітті прийомами формування позитивної мотивації молодших школярів є:

1. *Еврика*. Передбачає створення умов, за яких учень, виконуючи навчальне завдання, несподівано для себе доходить висновку, який розкриває невідомі йому раніше можливості. Отриманий результат повинен бути новий, цікавий, оригінальний, відкривати нові перспективи пізнання. Завдання вчителя – помітити це глибинне особистісне «відкриття», підтримати учня і поставити перед ним нові завдання, надихнути на їх вирішення.

2. *Навмисна помилка*, або «Допоможи мені». Передбачає використання вчителем навмисно зроблених помилок з метою привернути увагу учнів, звернутися до них за допомогою, що пробуджує почуття гідності (знайшов помилку вчителя), стимулює бажання вчитися [9].

З метою забезпечення позитивної мотивації учнів початкових класів доцільно використовувати такі прийоми: актуалізація вже наявних мотивів (похвала за попередні досягнення); перспективна мотивація (показ можливостей використання набутих знань у майбутньому); похвала при отриманні проміжних результатів; показ правильного зразка дії у тій чи іншій ситуації; «захоплення кінцевим результатом»; обмін ролями «вчитель — учень»; створення ситуації суперництва; порівняння результатів діяльності учнів, які володіють певним умінням, і тих, що не володіють ним.

Висновки. Отже, формування позитивної мотивації учіння передбачає спеціальні зусилля педагога, спрямовані на сприймання, осмислення учнем об'єктивного значення зовнішніх і внутрішніх стимулів учіння, набуття ним особистісних смислів.

У процесі формування позитивної мотивації учіння учнів 1 – 4 класів завданнями вчителя є:

- формування мотивів досягнення, налаштування на успішне виконання завдань;
- забезпечення умов для успішної діяльності, зацікавлення пізнавальним процесом;
- формування свідомого ставлення до результату навчальної діяльності;
- перетворення результату на мотив для нової пізнавальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амонашвили Ш. А. Воспитательная и образовательная функция оценки обучения школьников / Ш. А. Амонашвили. — М. : Педагогика, 1984. — 296 с.
2. Бирюков С. М. Изучение мотивов учебной деятельности младших школьников / С. М. Бирюков // Начальная школа. — 1999. — №10. — С. 31–33.
3. Божович Л. И. О мотивации учения / Л. И. Божович // Возрастная и педагогическая психология : хрестоматия. — М. : Академия, 2001. — 368 с.
4. Варганова И. И. К проблеме мотивации учебной деятельности младших школьников / И. И. Варганова // Психология образования : дайджест. — 2011. — №7. — С.13–15.
5. Гонтаровська Н. Б. Інтенсифікація навчання молодших школярів у контексті інноваційного освітнього середовища / Н. Б. Гонтаровська // Відкритий урок. — 2013. — №1. — С. 52–55.
6. Гословська І. Г. Формування позитивної мотивації навчання в молодших школярів на уроках математики / І. Г. Гословська, С. О. Скворцова // Наука і освіта. — 2000. — №6. — С. 18–24.
7. Гуманізація процесу навчання в початковій школі : навчальний посібник / за ред. С. П. Бондар. — К. : Стило, 2001. — 256 с.
8. Захарова А. М. Розвивальне навчання в початковій школі / А. М. Захарова // Психологія і педагогіка. — 2009. — №1. — С. 21–27.
9. Коломієць Н. Інтерактивні технології в особистісно орієнтованій освіті учнів початкових класів / Н. Коломієць // Відкритий урок. — 2010. — №17-18, вересень. — С. 12–15.
10. Леонтьев В. Г. Мотивационная основа учебной деятельности младших школьников / В. Г. Леонтьев // Психология образования : дайджест. — 2011. — №5. — С. 37–39.
11. Лусканова Н. Оценка школьной мотивации учащихся начальных классов / Н. Лусканова // Школьный психолог. — 2011. — №9. — С.8–9.
12. Малихіна О. Особливості мотивації учіння дітей молодшого шкільного віку / О. Малихіна // Початкова школа. — 2002. — №7. — С.51–54.
13. Набой С. Шляхи інтенсифікації навчання у початковій школі / С. Набой // Початкова школа. — 2012. — №11. — С. 1–5.
14. Циганенко Г. Безоціночне навчання як важлива умова розвитку мотивації досягнення успіхів / Г. Циганенко // Початкова школа. — 2012. — №9. — С. 22–24.

Сусь С.

Науковий керівник – доц. Калаур С.М.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЩОДО НАЛАГОДЖЕННЯ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ У КОЛЕКТИВАХ ПІДЛІТКІВ

Людина за своєю природою колективіст, її «его» та індивідуальне начало найчастіше підпорядковані прагненню бути та жити у колективі однодумців, які розуміють та приймають її. Принципи розвитку особистості та колективу нерозривно пов'язані один з одним. Як зазначає Н. Якса «людина живе та розвивається у складній системі відносин – зі світом, природою, а найголовніше – з людьми» [9, с. 291]. У підлітковому віці вже існує зрілий